

Позбавлення волі іноземців згідно з нормами законодавства про іноземних громадян

*Витяг з Сьомої Загальної доповіді,
опубліковано 1997 року*

A. Попередні зауваження

24. Делегації Комітету часто зустрічають іноземців, яких було позбавлено волі згідно з нормами законодавства про іноземних громадян (далі в тексті – «ув'язнені іноземці»): це особи, яким було відмовлено у в'їзді на територію держави; особи, які незаконно в'їхали на територію держави і пізніше були виявлені органами державної влади; особи, у яких закінчився дозвіл на перебування на території держави; особи, які шукають притулку в цій державі і яких органи влади вважають за необхідне тримати під вартою тощо.

У наступних пунктах описані окремі принципові питання, які Комітет розглянув у зв'язку з такими особами. Комітет сподівається у такий спосіб викласти в чіткому вигляді, передовсім для органів національної влади, своє бачення питання стосовно поведження з ув'язненими іноземцями та, в більш широкому контексті, запросити до обговорення проблем, які пов'язані з цією категорією позбавлених волі осіб. Комітет буде вдячний за коментарі, які будуть надані стосовно цієї частини Загальної доповіді.

B. Місця позбавлення волі

25. Делегації Комітету, які перебували з візитами, зустрічали ув'язнених іноземців в різного типу місцях позбавлення волі, починаючи з місць позбавлення волі на прикордонних пропускних пунктах на території держави, і закінчуючи поліцейськими дільницями, в'язницями та спеціалізованими центрами для тримання позбавлених волі осіб. В тому, що стосується безпосередньо транзитних та «інтернаціональних» зон в аеропортах, то об'єктом обговорення стала визначена юридично ситуація осіб, яким було відмовлено у в'їзді на територію країни і які були вміщені до таких зон. Не в одному випадку Комітету довелося зустрітись з аргументом, згідно якому ці особи не є «позбавленими волі», оскільки вони вільно можуть залишити зону в будь-який момент, вилетівши будь-яким міжнародним рейсом, який вони самі обирають.

Зі свого боку, Комітет завжди підкреслював, що перебування в транзитній, або «інтернаціональній» зоні може, в залежності від обставин, наблизитись до стану позбавлення волі згідно визначення підпункту f пункту 1 статті 5 Європейської конвенції з прав людини, і тому, відповідно, такі зони теж належать до об'єктів інспекцій Комітету. Судова ухвала, яку було винесено 25 червня 1996 року Європейським судом з прав людини у

справі Амююр проти Франції може розглядатись як підтвердження такої позиції. У цій справі йдеться про чотирьох осіб, які намагались знайти притулок в країні, і яких тримали 20 днів в транзитній зоні аеропорту «Парі-Орлі». Суд визнав, що «існування для осіб, які намагаються знайти притулок у країні, простої можливості добровільно виїхати з цієї країни, де вони мали намір отримати статус біженців, не може виключати («спроб») можливого обмеження свободи...». Суд також постановив, що «тримання заявників в транзитній зоні ... насправді відповідало, з огляду на встановлені обмеження, позбавленню свободи».

26. **Місця тримання в пунктах перетину кордону** часто визнавались такими, що не прилаштовані, зокрема, для тривалого тримання. Делегації Комітету зустрічали навіть в окремих випадках осіб, яких протягом декількох днів тримали в приміщенні аеровокзалу в імпровізованих умовах. Безсумнівно, що такі особи повинні мати можливість та відповідні засоби для того, щоб спати, мати доступ до свого багажу, до туалетів або іншого сантехнічного обладнання і до кранів з водою. Таким особам слід дозволяти щодня виходити на свіже повітря. Окрім цього, слід забезпечити їм доступ до продуктів харчування та, якщо це необхідно, медичну допомогу.

27. В деяких країнах делегації Комітету зустрічались із випадками тримання іммігрантів протягом тривалого часу (декілька тижнів, а в окремих випадках, навіть місяців) в **поліцейських дільницях** з надзвичайно скромними матеріальними умовами. Ці особи були позбавлені можливості займатись будь-якою діяльністю, інколи вони змушені були перебувати в одній камері з особами, яких підозрювали у вчиненні кримінального злочину. Важко знайти виправдання для такої ситуації.

Комітет визнав, що в силу різних обставин позбавлені особи іноземці можуть певний час перебувати в поліцейських дільницях. Однак умови тримання в поліцейських дільницях часто – якщо не завжди – не передбачають тривалого перебування. Тому слід обмежити до мінімуму час, протягом якого позбавлені свободи іноземці перебувають у таких закладах.

28. В окремих випадках делегації Комітету зустрічали позбавлених волі іммігрантів, яких **тримали** у в'язницях. Навіть якщо умови тримання цих осіб у згаданих вище закладах є більш відповідними – що, однак, не завжди має місце – Комітет вважає, що подібний підхід є помилковим. В'язниця за своїм призначенням не є місцем для тримання осіб, які не були визнані винними у вчиненні кримінального злочину або ж які не є підозрювані у вчиненні кримінального злочину.

Слід визнати, що в окремих випадках поміщення затриманого іммігранта до в'язниці є виправданим через потенційну схильність останнього до насильства. Окрім цього, позбавлений свободи іммігрант, який потребує медичної допомоги, може бути тимчасово вміщений до в'язничного лікувального закладу, якщо жодна інша безпечна лікувальна установа не є доступною. Однак у кожному випадку цих осіб слід тримати окремо від тих, хто перебуває в тимчасовому ув'язненні або вже засуджений судом.

29. На думку Комітету, у випадках, коли необхідно позбавити осіб свободи на тривалий проміжок часу відповідно до законодавства про в'їзд та перебування іноземців, цих осіб слід розміщувати в **спеціально відведених для цього центрах**, пропонуючи їм матеріальні умови та режим відповідно до їхнього правового статусу. Працювати в цих центрах має спеціально підготовлений персонал. Комітет із задоволенням відзначає, що країни, які є сторонами Конвенції, все більше схильються до запровадження саме такого підходу.

Цілком очевидно, що такі центри повинні мати в своєму розпорядженні належним чином обладнані приміщення для проживання – чисті та в добре відремонтованому стані, з достатньою площею для проживання тієї кількості осіб, яку планується в них розмістити. Окрім цього, при виробленні концепції та обладнанні помешкань слід уникати, наскільки це видається можливим, найменшої подібності до помешкань карцерного типу. Щодо програми діяльності, то вона повинна передбачати перебування на свіжому повітрі, доступ до загальної кімнати, до радіо/телебачення і до газет/журналів, а також інші види активного відпочинку (наприклад, колективні ігри, настільний теніс). Чим довшим є термін перебування затриманої особи, тим більша кількість видів діяльності повинна бути їй запропонована.

Перед персоналом центрів для тримання іноземців стоять надзвичайно складні завдання. По-перше, персонал невідворотно зіткнеться з проблемою спілкування через те, що існуватиме мовний бар'єр. По-друге, багатьом особам, які тут перебуватимуть під наглядом, важко буде сприйняти той факт, що їх позбавили свободи, в той час як вони не підозрюються у скоєнні жодного кримінального злочину. По-третє, існує ризик виникнення напруження між особами, які тут перебуватимуть, якщо вони будуть громадянами різних держав або представниками різних етнічних груп. Тому Комітет приділяє першочергову увагу ретельному підбору та відповідній підготовці персоналу центрів, де іноземці будуть перебувати під наглядом. Персонал таких центрів повинен бути добре підготовленим в плані міжособистісного спілкування і повинен також володіти знаннями про різні культури, до яких належать особи, що перебувають у цих центрах. Як мінімум, декілька працівників персоналу повинні володіти мовами на належному рівні. Окрім цього, персонал повинен бути в змозі розпізнати можливі симптоми стресу (як після отриманої травми, так і викликаного соціокультурними змінами) та вжити належних кроків.

С. Гарантії під час позбавлення волі

30. Подібно до інших категорій осіб, яких позбавлено волі, іноземці, що перебувають під наглядом, від самого початку позбавлення волі вправі поінформувати про своє становище будь-яку особу за їхнім вибором, а також мати доступ до адвоката і до лікаря. Окрім цього, такі особи повинні бути негайно поінформовані мовою, яку вони розуміють, про всі їхні права та про процедуру, яка до них застосовується.

Комітет відзначив, що в окремих країнах ці вимоги були дотримані, а в інших зовсім не дотримувались. Зокрема, делегації Комітету не один раз зустрічали позбавлених волі іноземців, які – і це було очевидним – не були в достатній мірі поінформовані зрозумілою для них мовою про ту правову ситуацію, в якій вони опинились. Для подолання таких труднощів позбавленим волі іноземцям регулярно слід надавати в їхнє розпорядження документ, де буде вміщено роз'яснення стосовно процедури, яка до них застосовується, та визначатимуться їхні права. Цей документ повинен існувати в перекладах мовами, якими найчастіше послуговуються позбавлені волі іноземці. В разі необхідності мають бути забезпечені послуги перекладача.

31. Право на доступ до адвоката повинно застосовуватись протягом всього періоду позбавлення волі і одночасно містити в собі право на бесіду з адвокатом без свідків а також право на присутність адвоката під час допитів, які здійснюють уповноважені представники органів державної влади.

У всіх місцях, де перебувають позбавлені волі іноземці, має надаватись медична допомога. Особливу увагу слід приділяти фізичному та психологічному стану осіб, які намагаються знайти притулок в країні, оскільки дехто з них зазнав катувань або був підданий

жорстокому поводженню в країні, з якої він прибув. Право на доступ до лікаря включає в себе також право – якщо позбавлена свободи особа того забажає – бути оглянутим лікарем, якого обере сама ця особа; однак цій позбавленій волі особі може бути запропоновано оплатити це друге обстеження.

В цілому, позбавлені волі іноземці повинні мати право підтримувати контакти із зовнішнім світом протягом всього часу позбавлення свободи і, зокрема, мати доступ до телефону і право на відвідини членами своєї родини та представників відповідних організацій.

D. Загроза жорстокого поводження у країні, куди висилають іноземця

32. Заборона катувань та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання містить в собі також зобов'язання не вислати особу до країни, коли існують серйозні підстави вважати, що там цій особі загрожує реальний ризик бути підданою катуванням або жорстокому поводженню. Комітет постійно цікавиться питанням про те, чи сторони Конвенції дотримуються цього зобов'язання. Яку ж роль повинен відігравати у вирішенні цього питання Комітет?

33. Про кожне повідомлення, що надходить на адресу Комітету до Страсбургу від осіб, які вважають, що їх буде вислано до країни, де їм загрожує ризик бути підданими катуванням або жорстокому поводженню, негайно повідомляється Європейська комісія з прав людини. Комісія знаходиться в більш виграшному, у порівнянні з Комітетом, положенні для того, щоб розглядати такі повідомлення, і, в разі необхідності, вживати превентивних заходів.

Якщо позбавлений волі іноземець (або будь-яка інша особа, яку позбавили волі) в ході бесіди під час здійснення візиту стверджує, що його планують вислати до країни, де для нього існує ризик бути підданим катуванню або жорстокому поводженню, то в цьому випадку делегація Комітету перевіряє, чи це твердження було доведене до відома відповідних органів державної влади і чи слід брати це твердження до уваги. В залежності від обставин, делегація може зробити запит з тим, щоб отримати інформацію про позбавленого волі іноземця та/або поінформувати позбавлену волі особу про можливість звернутись до Європейської комісії з прав людини (в останньому випадку Комітет повинен перевірити, чи ця особа здатна звернутись із заявою до Комісії).

34. Однак, з огляду на превентивний характер його основних функцій, Комітет переважно концентрує свою увагу на питанні про встановлення того, чи процес прийняття рішення в цілому надає відповідні гарантії проти висланню особи до країни, де їй загрожують катування або жорстоке поводження. У зв'язку з цим Комітет має встановити, чи в ході процедури розгляду затриманим особам надається реальна можливість представити свою справу, та чи офіційні посадові особи, які займаються цими справами, отримали відповідну інформацію і мають доступ до об'єктивної та незалежної інформації про ситуацію з правами людини в інших країнах. Окрім цього, з огляду на потенційну значимість рішення для кожної із сторін, Комітет вважає, що таке рішення про висланню особи з території держави – ще до його виконання – може бути оскаржене через процедуру апеляції до іншого, незалежного за своїм характером органу.

Е. Примусові заходи в контексті процедури вислання

35. Комітет також повинен відзначити, до нього з деяких країн надійшли тривожні повідомлення про примусові заходи, які застосовуються при висланні затриманих іноземців. В цих повідомленнях, зокрема, йде мова про нанесення ударів, зв'язування, вставлення кляпу та призначення транквілізаторів всупереч волі особи.

36. Комітет визнає той факт, що виконати ухвалу про вислання іноземного громадянина, який прагне залишитись на території держави, часто є досить складним завданням. Працівники правоохоронних структур можуть в окремих випадках вживати силу для того, щоб здійснити таке вислання. Однак сила, яка може бути застосована, повинна бути обмежена рамками доцільної необхідності. Зокрема, абсолютно неприйнятним є те, що до осіб, яких мають вислати згідно до постанови про вислання, застосовують засоби фізичного впливу для того, щоб примусити їх піднятися на борт транспортного засобу або ж щоб покарати їх за те, що вони цього не зробили. Комітет також повинен підкреслити, що вставляти кляп особі є вкрай небезпечним засобом.

Комітет також хоче підкреслити, що будь-яке надання медичних препаратів особі, яка повинна бути вислана згідно до постанови про вислання, може здійснюватись лише на підставі рішення лікарів і відповідно до норм медичної етики.